

Změny veřejných prostorů malých obcí kolem řeky Ohře na Lounsku během 20. století

Ing. arch. Jakub Jaroš
ČVUT v Praze Fakulta stavební
D29UPV | ZS 2016/17

Změny veřejných prostorů malých obcí kolem řeky Ohře na Lounsku během 20. století

Abstrakt

Práce se zabývá změnou vesnických návsi v malých obcích na Lounsku během 20. století a hledá nejčastější příčiny současného stavu degradace, vizuální neatraktivitu a veřejného nezájmu. Je provedena analýza distribuce funkcí a veřejné vybavenosti na území obcí, rozbor historického vývoje rozvoje obcí, polohy veřejných prostranství a tras tranzitních komunikací, analýza současného stavu původních návsi z hlediska vývoje, funkčního využití, úpravy a charakteru zástavby a její vyhodnocení se vzájemným porovnáním zkoumaných návsi a určením nejčastějších pozitivních a negativních ukazatelů současného stavu spolu s popisem jejich závažnosti.

Klíčová slova

urbanismus venkova, venkovské veřejné prostory, rozvoj venkova, ukazatele stavu veřejných prostorů

1. Úvod

Cílem této práce je popsat změny veřejných prostorů, zejména tradičních centrálních návsi, malých obcí kolem řeky Ohře na Lounsku, které se staly od konce 19. století do současnosti. Účelem zkoumání je zjištění nejčastějších a hlavních důvodů, které zapříčinily současný stav, kdy původní návsi leží většinou mimo veřejný zájem, jsou vizuálně netraktivní, nevyužívané a celkově degradované.

Předpokladem bylo, že stav veřejných prostorů je ovlivněn množstvím funkcí, kterým je poskytován prostor, jejich vizuální podobou (atraktivitou) a historickým vývojem spojeným se změnami v rozloze obce, poloze jejího jádra a trasováním tranzitních komunikací.

2. Výběr obcí

Ke zkoumání byly zvoleny venkovské obce na Lounsku, které jsou v kontaktu s řekou. Důvodem tohoto vymezení byl předpoklad, že obce v malém regionu procházely podobnými historickými podmínkami a mohly tak projít podobnými změnami, a že přítomnost řeky vedla k podobným ztížením přírodních a prostorových podmínek. Lze tedy předpokládat, že vybraná skupina je dostatečně homogenní, aby byly výsledky průzkumu reprezentativní a aplikovatelné na celý zkoumaný soubor obcí, případně i na obce v širším okolí, které sdílely podobný správní,

politický a historický vývoj, zatímco jejich přírodní a prostorové podmínky byly bez přítomnosti řeky jednodušší.

Zvoleny byly obce Březno u Postoloprty, Lenešice, Dobroměřice, Černčice, Obora, Počedělice, Orasice, Kystra, Radonice, Volenice, Koštice, Levousy, Křesín a Dubany, tedy všechny vesnice ležící u řeky Ohře od města Postoloprty k městu Libochovice (viz obr. 1).

3. Funkční analýza obcí

3.1. Analýza přítomnosti funkcí a veřejné vybavenosti

Cílem funkční analýzy bylo zjistění, jaké funkce a v jakém množství jsou na území jednotlivých obcí uspokojovány a kde se tato místa uspokojování funkcí v půdorysné struktuře obce nachází (viz obr. 2.1 – 2.17).

V analýze byla zjišťována přítomnost veřejné vybavenosti (obecní úřad, pošta, základní a mateřská škola, sportovní a kulturní zařízení, pohostinské a ubytovací provozy), hromadné dopravy (vlak, autobus a MHD Louny), řemesel a výroby (průmyslové a zemědělské kromě výroby pro osobní potřebu). Zjištění byla zapsána do tabulky organizované dle jednotlivých kategorií (viz tab. 1).

Dále bylo vyhodnoceno, jakého podílu zastoupení z celkové sumy zjišťovaných funkcí každá obec dosahuje a v kolika obcích má která funkce zastoupení (viz tab. 1). Bylo zjištěno, že většina funkcí a veřejné vybavenosti (23 kategorií z 26 sledovaných) je zastoupena v méně než padesáti procentech obcí a stejně tak většina obcí (14 ze 17 analyzovaných) obsahuje méně než třetinu sledovaných funkcí a prvků vybavenosti.

3.2. Analýza polohy funkcí a veřejné vybavenosti

Následně bylo provedeno vyhodnocení, zda daný prvek vybavenosti nebo funkčního uplatnění leží na původní návsi, nebo mimo ni. V případě, kdy leží mimo náves, bylo dále vyhodnoceno, zda u něj vznikl nový veřejný prostor, případně předprostor, který jako nový veřejný prostor funguje, ačkoli nemá příliš urbánních kvalit (viz tab. 2).

Bylo zjištěno, že u 40 % obcí leží většina funkcí a vybavenosti (50 % a více) na původní návsi, zatímco u 60 % je tomu naopak. V těchto obcích, kde se funkce a veřejná vybavenost ocitly mimo původní veřejné prostory, pak ve většině případů (7 případů z 10) došlo alespoň u některých funkcí ke vzniku předprostorů, které v obci fungují jako nové veřejné prostory, ovšem zcela bez podobnosti s tradičními venkovskými veřejnými prostory, tedy návsemi.

4. Analýza prostorových změn půdorysu obce

Dalším zkoumaným jevem byly prostorové změny v půdorysu obce, tedy postupný plošný rozvoj obce, změny a přesuny veřejných prostranství a změny v trasování tranzitní pozemní komunikace.

Analýza byla provedena porovnáním Císařských povinných otisků stabilního katastru Čech[1] z let 1824–1843, Topografických map v systému S-1952[1] z let 1951–1971 a současných katastrálních map[2], ve kterých byly ještě za pomoci sledování čísel popisných, ortofoto mapové vrstvy a osobní prohlídky identifikovány stavby vzniklé po roce 1990. Pro přesné určení historické návsi byly pro některé obce použity informace z článku Vývoj osídlení osmi vsí, které tvořily bývalé panství Vršovice v okrese Lounském [3].

Na základě tohoto porovnání byly do současné katastrální mapy zakresleny původní veřejné prostory, současné veřejné prostory, zastavěné území obce dle stabilního katastru, plochy rozvoje v letech 1840–1952, 1952–1990 a 1990–2017, rozvojové plochy dle dostupné územně-plánovací dokumentace, trasy tranzitních komunikací dle stabilního katastru a trasy tranzitních komunikací v současnosti.

Tyto zakreslené jevy byly uspořádány vždy do dvou schémat pro každou obec – situace obce dle stabilního katastru a současné situace s vyznačenými etapami rozvoje obce a překryvem současných a původních veřejných prostorů (viz obr. 3.1 – 3.17). Pro přehlednost byla do schémat vyznačena i řeka Ohře.

5. Zhodnocení stavu původních návší

5.1. Analýza stavu původních návší

Po zpracování vstupních analýz byl hodnocen stav návší vyčtených ze stabilního katastru. Hodnocení bylo provedeno z hlediska 26 ukazatelů roztržděných do čtyřech kategorií: vývoj půdorysu (přesun tranzitu, plošný rozvoj obce, vznik nových veřejných prostorů, oslabení centra obce), funkční využití návsi (přítomnost úřadu státní správy či pošty, zdravotnického zařízení, vzdělávacího zařízení, dětského hřiště, kulturního domu nebo společenského sálu, obchodu, pohostinského zařízení a zastávky hromadné dopravy), úprava návsi (existence klidových ploch, udržovaného parku, neudržovaného parku, tranzitní komunikace, velké zpevněné plochy a podoba nerozlišená od běžné ulice v obci) a charakter zástavby kolem návsi (přítomnost historické dominanty, původní urbanistická struktura, převážně tradiční zástavba, kombinace tradiční a mladší zástavby, zástavba převážně mladší 50 let, zástavba poškozená jedním stavebním zásahem a zástavba poškozená více stavebními zásahy).

Ukazatele byly roztržděny jako pozitivní (přítomnost jakéhokoli funkčního využití, přítomnost klidového prostoru nebo udržovaného parku, existence historické dominanty, původní

urbanistická struktura, převážně tradiční zástavba), neutrální (plošný rozvoj obce, kombinace tradiční a mladší zástavby, přesun tranzitní komunikace) a negativní (vznik nových veřejných prostorů mimo náves, oslabení centra obce, přítomnost neudržovaného parku, tranzitní komunikace, velké zpevněné plochy, charakter běžné ulice, zástavba převážně mladší 50 let, zástavba poškozená jednou nebo více stavebními zásahy). Hodnoty pro jednotlivé obce byly zaneseny do tabulky (viz tab.3).

5.2. Vyhodnocení stavu původních návsi

Na základě hodnot v jednotlivých ukazatelích bylo stanoveno bodové skóre stavu návsi v každé obci. Bylo stanoveno, kolik procent ze všech kladných (maximálně 13 ukazatelů) a kolik ze všech záporných ukazatelů (maximálně 9) jednotlivé návsi splňují, tyto dvě hodnoty byly mezi sebou porovnány (procento záporných bylo odečteno od procenta kladných) a výsledná hodnota označena jako bodové ohodnocení současného stavu a prodělaných změn dané návsi (viz tab. 4).

Pouze náves obce Počedělice získala výrazné pozitivní skóre (+69,4 %, tedy 92 % kladných ukazatelů proti 22 % záporných), další tři návsi (Lenešice, Pátek a Dubany) získaly skóre nad +25 %. Návsi v ostatních obcích obdržely buď vyrovnané, nebo negativní hodnocení. Nejhůře dopadly obce Kystra (-19,4 %), Dobroměřice (-27,8 %) a Březno (- 33,3 %).

Jelikož ale byly srovnávány ukazatele rozdílných měřítek a různého uplatnění, je toto hodnocení jen informativní, slouží pouze pro porovnání obcí mezi sebou a nelze jej brát jako závazné hodnocení pro další aplikace.

5.3. Nejčastější pozitivní a negativní jevy

Z vyhodnocení stavu návsi bylo možné vyčíst jevy, které nastaly v největším množství případů, tedy ukazatele, které se v hodnocení vyskytovaly nejčastěji. Pro tento účel bylo u každého ukazatele spočteno, u kolika obcí byl zaznamenán. Rozptyl těchto hodnot byl 6 až 88 % s průměrem 39 % a mediánem 41 %. Bylo rozhodnuto, že jako nejčastější budou hodnoceny ty ukazatele, které dosáhnou hodnoty mediánu a vyšší (viz tab. 4).

Z pozitivních ukazatelů byly jako nejčastější určeny přítomnost obchodu, pohostinského zařízení, zastávky hromadné dopravy, klidových ploch, historické dominanty, původní urbanistické struktury a převážně tradiční zástavby.

Z negativních ukazatelů to pak byly vznik nových veřejných prostorů mimo původní náves, oslabení centra obce, průběh tranzitní komunikace přes náves, charakter běžné ulice a poškození jedním stavebním zásahem.

5.4. Závažnost nejčastějších pozitivních a negativních jevů

Z vyhodnocení pozitivních a negativních jevů zaznamenaných u návsi s nejlepším hodnocením (Lenešice, Počedělice, Pátek, Dubany) lze vyčíst závažnost jevů s nejčastějším výskytem. Návsi všech čtyřech obcí splňují většinu nejčastějších pozitivních ukazatelů, zatímco nejčastější negativní ukazatele se u nich vyskytují jen v jednotlivých případech – v Lenešicích došlo ke vzniku nových prostorů, oslabení centra obce a poškození zástavby jedním stavebním zásahem, Tranzitní komunikace vede přes náves v Počedělicích a Dubanech, kde došlo také k poškození zástavby jedním stavebním zásahem.

Z toho lze usuzovat, že zatímco nejčastější pozitivní ukazatele jsou poměrně zásadní a návsi bez nich mají tendenci být ve špatném stavu, nejčastější negativní ukazatele tvoří spíše lokální problémy, jejichž existence nemusí být pro stav návsi fatální.

6. Závěr

Historické návsi ve zkoumané lokalitě byly popsány z hlediska historického prostorového vývoje a současného zastoupení funkcí a veřejné vybavenosti. Bylo provedeno vyhodnocení jejich současného stavu na základě vývoje půdorysu, funkčního využití, úpravy a zástavby v jejich okolí. Obce byly ohodnoceny podle poměru zastoupení kladných a záporných ukazatelů a byly stanoveny nejčastější kladné a záporné ukazatele.

Porovnáním s charakterizací návsi s nejlepším ohodnocením bylo zjištěno, že nejčastější pozitivní ukazatele, které splňuje většina zkoumaných obcí, jsou pro dobré hodnocení stavu návsi poměrně zásadní a návsi bez nich mají větší tendence být celkově ve špatném stavu. Jedná se především o ukazatele historických hodnot (přítomnost historické dominanty, původní urbanistická struktura, převážně tradiční zástavba) a veřejná vybavenost generující větší pohyb osob (obchod, pohostinské zařízení a zastávka městské hromadné dopravy).

Oproti tomu nejčastější negativní ukazatele byly u nejlépe hodnocených návsi zaznamenány nepravidelně, lze tedy usuzovat, že ojedinělé negativní jevy nemusí být příčinou špatného stavu návsi, ale spíše lokálním problémem, který nemusí ovlivnit zbytek veřejného prostoru. To se zdá být pozitivním zjištěním, jelikož nejčastějšími negativními ukazateli jsou převážně problémy trvalé a velkého měřítko – vznik nových veřejných prostorů mimo původní náves, oslabení centra obce, průběh tranzitní komunikace přes náves, charakter běžné ulice a poškození původní zástavby stavebním zásahem.

Zdroje a citace

[1] *Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. Archivní mapy* [online]. [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>

[2] *Český úřad zeměměřičský a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí* [online]. [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz>

[3] HANUŠ, Oldřich Pavel. Vývoj osmi vsí, které tvořily bávalé panství Vršovice v okrese Lounském. In: *Lounsko, ročenka za rok 1946*. Praha: Spolek rodáků a přátel města Loun a okolí v Praze, 1947, s. 20–49.

Seznam příloh

- obr. 1 Výběr obcí
- obr. 2.1 Funkční analýza – Březno
- obr. 2.2 Funkční analýza – Lenešice
- obr. 2.3 Funkční analýza – Dobroměřice
- obr. 2.4 Funkční analýza – Vršovice
- obr. 2.5 Funkční analýza – Černčice
- obr. 2.6 Funkční analýza – Obora
- obr. 2.7 Funkční analýza – Počedělice
- obr. 2.8 Funkční analýza – Kystra
- obr. 2.9 Funkční analýza – Orasice
- obr. 2.10 Funkční analýza – Radonice
- obr. 2.11 Funkční analýza – Pátek
- obr. 2.12 Funkční analýza – Volenice
- obr. 2.13 Funkční analýza – Koštice
- obr. 2.14 Funkční analýza – Želevice
- obr. 2.15 Funkční analýza – Křesín
- obr. 2.16 Funkční analýza – Levousy
- obr. 2.17 Funkční analýza – Dubany

- obr. 3.1 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Březno
- obr. 3.2 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Lenešice
- obr. 3.3 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Dobroměřice
- obr. 3.4 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Vršovice
- obr. 3.5 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Černčice
- obr. 3.6 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Obora
- obr. 3.7 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Počedělice
- obr. 3.8 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Kystra
- obr. 3.9 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Orasice
- obr. 3.10 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Radonice
- obr. 3.11 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Pátek
- obr. 3.12 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Volenice
- obr. 3.13 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Koštice
- obr. 3.14 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Želevice
- obr. 3.15 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Křesín
- obr. 3.16 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Levousy
- obr. 3.17 Vývoj půdorysu obce a tranzití dopravy – Dubany

- tab. 1 Funkce a veřejná vybavenost obcí
- tab. 2 Poloha funkcí a veřejné vybavenosti obcí
- tab. 3 Analýza stavu původních návší
- tab. 4 Vyhodnocení stavu původních návší

Ing. arch. Jakub Jaroš

02/2017

jaros.arch@gmail.com

jjarch.cz